

HET VERHAAL VAN EEN RAMP

TENERIFE 27 MAART 1977

Roel Rutten

HET VERHAAL VAN EEN RAMP

TENERIFE
27 MAART 1977

Roel Rutten

HET VERHAAL VAN EEN RAMP

TENERIFE 27 MAART 1977

Roel Rutten

ISBN: 9789462405233

Foto omslag: Wrak van PH-BUF, Hollands Hoogte

Dit boek is een uitgave van:
Wolf Legal Publishers (WLP)
Postbus 313
5060 AH Oisterwijk
info@wolfpublishers.nl
www.wolfpublishers.com

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de door de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd (waaronder begrepen het opslaan in een geautomatiseerd gegevensbestand) of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De bij toepassing van artikel 16B en 17 Auteurswet 1912 wettelijk verschuldigde vergoedingen wegens fotokopiëren, dienen te worden voldaan aan de Stichting Reprerecht. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken op grond van artikel 16 Auteurswet 1912 dient men zich tevoren tot de uitgever te wenden. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden.

© Roel Rutten / WLP 2018

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	1
DE LUCHTVERKEERSLEIDERS	7
VLUCHT PAN AM 1736	23
VLUCHT KLM 4805	49
Schiphol	49
Op vakantie	61
Los Rodeos, Tenerife	82
VERBIJSTERING EN ONGELOOF	107
EEN PIJNLIJKE STILTE	129
ZOEKEN NAAR EEN VERKLARING	137
“De toestand van het vliegveld was middeleeuws”	139
“Volg de 747 van KLM”	143
“De derde meneer, een twee drie, de derde”	147
“Wij mogen gewoon Jaap zeggen”	153
“Draai 180 graden aan het eind van de baan”	158
“Wacht even, we hebben nog geen routeklaring”	162
“De KLM 4805 is nu klaar om op stijgen”	165
“U bent geklaard naar het Papa baken”	166
“We gaan”	168
“Is hij er dan niet van af?”	173
DE SCHULDVRAAG	179
BIJLAGEN	189
DIAGRAM	191
SLACHTOFFERS EN OVERLEVENDEN	195
GROTE VLIETRAMPEN MET NEDERLANDERS SINDS 1977	205
BRONNEN	209
TRANSCRIPT VAN DE GELUIDSOPNAMEN	213

INLEIDING

Zondag 27 maart 1977 geldt als de zwartste dag in de geschiedenis van de commerciële luchtvaart. Op die dag gebeurt wat voor schier onmogelijk werd gehouden: twee Jumbo Jets komen tijdens de start met elkaar in botsing. De klap kost 583 mensen het leven; nooit eerder en nooit meer daarna zijn er zoveel mensen om het leven gekomen bij een vliegtuigongeluk. De ramp zorgt voor een fundamentele omslag in het denken over vliegveiligheid omdat de mens als zwakke schakel nu niet langer genegeerd kan worden. Het wrange van de ramp is dat deze gebeurt op een plek waar geen van beide machines naar op weg was. Het verbijsterende van de ramp is dat geen van de betrokken Jumbo Jets een noemenswaardig mankement vertoonde. De ramp is het gevolg van menselijk falen door enkele van de best opgeleide en meest ervaren verkeersvliegers ter wereld, in dienst van twee van de meest gerenommeerde luchtvaartmaatschappijen ter wereld; het Amerikaanse Pan American Airlines (Pan Am) en de Nederlandse Koninklijke Luchtvaartmaatschappij (KLM).

Om in Nederland naar de ramp te verwijzen, volstaat nog altijd slechts één woord: Tenerife. Het vakantie-eiland met zijn te krappe en verouderde luchthaven waar op zondag 27 maart 1977 een Boeing 747 van de KLM noodgedwongen moet landen omdat de eindbestemming, Las Palmas, tijdelijk gesloten is vanwege een bomaanslag. Na enkele uren oponthoud begint de eersteklas KLM

bemanning, om reden die nog altijd moeilijk te bevatten zijn, zonder toestemming aan de start en botst met volle snelheid op de Boeing 747 van Pan Am, die op dat moment helemaal niet op de startbaan hoort te zijn. Alle 248 inzittenden van het Nederlandse toestel, op een enkeling na allemaal Nederlanders, komen om in de vlammenzee. Ze vormen een dwarsdoorsnede van de Nederlandse bevolking en vele passagiers behoren tot de snel groeiende groep mensen in de jaren zeventig voor wie een buitenlandse vliegvakantie betaalbaar is geworden. Velen van hen zijn nog nooit eerder over de grens geweest. Nog veel meer hebben nooit eerder gevlogen. Maar zonder enige aarzeling stappen ze 's-ochtends allemaal aan boord van hun KLM vliegtuig, één van de veiligste luchtvaartmaatschappijen ter wereld. Hen kan niets gebeuren, zoveel staat vast. Totdat tegen acht uur 's-avonds nieuwslezers op radio en televisie hoorbaar aangeslagen het tegendeel moeten melden. Een nationaal trauma is het gevolg. Nooit hebben meer Nederlanders op één dag het leven verloren sinds de Watersnoodramp van 1953.

En toch is Tenerife weggezakt in ons collectieve geheugen. Het nationale trauma was van korte duur omdat men in 1977 nog niet wist hoe daar mee om te gaan. Toen de schok eenmaal verwerkt was, ging Nederland weer over tot de orde van de dag en is er sindsdien weinig meer omgekeken naar Tenerife. Voor de nabestaanden restte slechts een pijnlijke stilte. En na vier decennia beginnen de herinneringen te vervagen. Maar Tenerife laat ons niet los; het dramatische verhaal van de ramp blijft tot de verbeelding spreken. Hoe de aaneenschakeling van kleine missers en op zichzelf onschuldige fouten kon optellen tot het grootste luchtvaartongeluk aller tijden, doet passagiers en piloten nog altijd huiveren.

Ook al is de ramp weggezakt in ons collectieve geheugen, de grote lijnen van het verhaal van Tenerife zijn genoegzaam bekend. De feiten zijn talloze malen uiteengezet in kranten, tijdschriften, boeken, op het Internet en in TV documentaires. Maar die grote lijnen vertellen niet het hele verhaal van Tenerife en doen zeker geen recht aan de hoofdrolspeler tegen wil en dank, KLM gezagvoerder Jacob

Veldhuyzen van Zanten. Ten onrechte wordt vaak de suggestie gewekt dat de ervaren vlieger gehaast te werk ging en daarom fouten maakte. Een zorgvuldige bestudering van de feiten vertelt echter een heel ander verhaal. Zeker, Veldhuyzen van Zanten maakte fouten maar tegen een achtergrond waarin de overige betrokkenen ook steken hebben laten vallen. De feiten van Tenerife, die deels beschikbaar zijn in uitvoerige onderzoeksrapporten maar soms pas gevonden zijn na lang zoeken in oude kranten en moeilijk vindbare Internetpagina's, worden in dit boek aaneengeregen tot een gedetailleerd verhaal van die fatale voorjaarsdag. Het verhaal brengt duidelijk de keten van fouten en missers in beeld die aan de ramp vooraf ging en maakt inzichtelijk hoe die bij de KLM gezagvoerder tot het fatale misverstand hebben kunnen leiden dat hij toestemming had om op te stijgen. De klungelige communicatie van de Spaanse luchtverkeersleiders speelde daarbij een grote rol. Een klungeligheid die deels verklaard kan worden uit het feit dat de luchtverkeersleiders naar het verslag van een voetbalwedstrijd op de radio aan het luisteren waren. Naast elkaar leggen van feiten uit verschillende bronnen maakt die conclusie onontkoombaar. Daarmee is echter niet gezegd dat de luchtverkeersleiders de ramp hebben veroorzaakt.

De dieperliggende oorzaak van Tenerife ligt in het gebrek aan voorstellingsvermogen in de jaren zeventig dat ervaren vakmensen zodanig langs elkaar heen kunnen praten dat ze een ramp veroorzaken. Volgens de destijds geldende regels verliep de communicatie tussen de vliegers en de verkeersleiders weliswaar rommelig doch op een procedureel correcte wijze. Maar in de mist op Tenerife schoten die procedures jammerlijk te kort. De analyse van de ramp in dit boek maakt dat duidelijk. Daarmee kan de besmeurde reputatie van Veldhuyzen van Zanten als veroorzaker van de ramp grotendeels gezuiverd worden. Hij was slechts de laatste schakel in een keten van fouten en missers. De situatie in de laatste fatale minuten voor de ramp was veel complexer dan hij of wie dan ook in de gaten had.

Om recht te doen aan die complexiteit vertelt dit boek niet één chronologisch verhaal maar vertelt het de gebeurtenissen drie

keer: vanuit het perspectief van de luchtverkeersleiders, vanuit het perspectief van vlucht Pan Am 1736 en vanuit het perspectief van vlucht KLM 4805. Dit drieluik wordt gecompleteerd door een minutieuze zoektocht naar een verklaring voor de ramp. Deze mate van detail en vergelijking van de verschillende perspectieven maken dit boek uniek. Nu pas wordt echt duidelijk hoe alle betrokkenen, elk vanuit hun perspectief, probeerden zo rationeel mogelijk te handelen en waarom ze daar uiteindelijk op een catastrofale wijze in gefaald hebben.

Naast het vertellen van dit feitenrelaas en het analytisch zoeken naar een verklaring, geeft dit boek ook een gezicht aan het menselijke drama van Tenerife. Dankzij zorgvuldig zoeken naar informatie is het mogelijk om het verhaal te vertellen van enkele van de slachtoffers en hen een gezicht te geven. Omdat de informatie over hun verhalen schaars is en gaten vertoont, vertelt dit boek wellicht niet het hele verhaal of het honderd procent ware verhaal van deze mensen. Maar het is een verhaal dat ons in staat stelt die zondag te beleven door de ogen van hen die het zelf niet meer kunnen navertellen. Een verhaal dat ons er van bewust maakt dat zij meer zijn dan namen in een alfabetische lijst met slachtoffers, maar dat zij mensen waren die midden in het leven stonden en daaruit brutaal zijn weggerukt. Zij worden tastbaar in dialogen die grotendeels fictief zijn maar die zich afspelen in de levensechte momenten van die zondag toen zij op vakantie gingen, of met overgave hun werk deden. Levensecht zijn ook de gesprekken tussen de piloten onderling en met de luchtverkeersleiders op Tenerife zoals die bewaard zijn gebleven in de transcripten van de cockpit voice recorders en de geluidsopname uit de verkeerstoren. Dit alles brengt het grootste luchtvaartongeluk ooit terug tot haar menselijke proporties. Het verhaal van de ramp op Tenerife is op de eerste plaats het verhaal van deze mensen. Het is een verhaal dat verteld moet worden opdat wij hen niet vergeten.

Roel Rutten

Was het de piloot, was het de mist of was het de verkeersleider? Het was het allemaal en nog veel meer. En toch is veertig jaar lang de schuld voor de grootste vliegramp aller tijden in de schoenen geschoven van de piloot. Onterecht, zoals dit boek laat zien. De situatie in de laatste minuten voor de ramp was veel complexer dan KLM gezagvoerder Jacob Velhuyzen van Zanten of wie dan ook in de gaten had. Tekort schietende communicatieregels maakten dat iedereen volkomen langs elkaar heen kon praten, zonder dat iemand argwaan kreeg. De verkeersleiders waren afgeleid door een voetbalwedstrijd op de radio waardoor ze onduidelijke instructies gaven. De technische voorzieningen op het vliegveld van Los Rodeos schoten ernstig te kort. En daarom kwam Veldhuyzen van Zanten in de onjuiste veronderstelling dat hij een startvergunning had, en gaf hij gas. Met een overhaaste of autoritaire gezagvoerder had dat allemaal niets te maken. Waarom de verkeersleiders vervolgens niet ingrijpen terwijl ze de motoren van de KLM Jumbo Jet horen brullen, blijft een raadsel. Dit boek zet alle feiten over de vliegramp op Tenerife op een rijtje en zoekt ook buiten de KLM cockpit naar een verklaring. Na veertig jaar wordt daarmee eindelijk het hele verhaal verteld van die noodlottige voorjaarsdag in 1977.

9 789462 405233 >